

**Nemzetközi
Kapcsolatok
Multidiszciplináris
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Pálfiné Sipőcz Rita

**Az Európai Unió külső energiapolitikája
Importfüggőség, ellátásbiztonság, integráció**

című PhD. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Palánkai Tibor
akadémikus, egyetemi tanár

Budapest, 2011

Világgazdaság Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Pálfiné Sipőcz Rita

Az Európai Unió külső energiapolitikája

Importfüggőség, ellátásbiztonság, integráció

című PhD. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Palánkai Tibor

akadémikus, egyetemi tanár

© Pálfiné Sipőcz Rita

Tartalomjegyzék

1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA	4
1.1. <i>A kutatás tárgya</i>	5
1.1.1. A külső energiapolitika fogalma, integrációelméleti értelmezése	7
1.1.2. A külső energiapolitika fejlődéstörténete.....	7
1.1.3. Strukturális (energiagazdasági) feltételrendszer.....	7
1.1.4. Energiaügyi együttműködés az EU külkapcsolati rendszerében	7
1.1.5. A külső energiapolitika, mint együttműködési modell.....	7
2. A FELHASZNÁLT MÓDSZEREK.....	7
3. AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI	9
3.1. <i>A hipotézisek és értékelésük</i>	9
3.1.1. A „közös hang” a közösségi stratégiákban és a gyakorlatban	9
3.1.2. A normaexport korlátai – a külső energiapolitika mozgástere	10
3.1.3. A külső energiapolitika keretfeltételei – az ellátásbiztonság és az európai modell kettős követelménye	12
3.1.4. Az energia-importfüggőség, mint integrációs hajtóerő	13
3.1.5. A külső energiapolitika és az ellátásbiztonság tagállami divergenciája	15
3.2. <i>További megállapítások, következtetések</i>	17
3.3. <i>Az értekezés új, illetve újszerű megállapításai</i>	20
4. FŐBB HIVATKOZÁSOK	22
5. A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	25

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az Európai Unió energiapolitikai integrációját lassú, szerves fejlődés jellemzi, megtorpanásokkal és újbóli nekilendülésekkel. A stratégiai ágazatnak számító energiaszektorban az eltérő érdekszerkezetű tagállamok különösen éberrel őrzik szuverenitásukat, így a közösségi kompetenciák kialakulása a többi területhez képest lassabban, nehezebben valósul meg. Napjainkban azonban olyan kihívásokkal (gazdasági-pénzügyi, környezeti és energiaválsággal) szembesül az EU, amelyek lépéskényszerbe hozhatják az akadozó energiaügyi együttműködést. Mint Delors rávilágít, e krízisek kitörési lehetőséget is kínálnak, a válságból kivezető utat ugyanis a fenntartható fejlődésen és a harmadik évezred technológiáin alapuló új ipari forradalomban betöltendő vezető szerepe jelentheti Európa számára.¹ Az energiapolitika tehát fontos területe lehet Európa gazdasági-társadalmi megújulásának.

Az Európai Unió energiapolitikai érdekei túlmutatnak földrajzi határain; az energiaellátást érintő importfüggőségi, fenntarthatósági és versenyképességi kérdések mindegyike nemzetközi összefüggésekkel bír, így a külkapcsolati dimenzió erősödéséhez vezet. Az energiaügyi együttműködésben – építve annak kibontakozó piacsabályozási, intézményi és infrastrukturális vívmányaira –, megfogalmazódott az uniós szintű külső energiapolitika, a „közös hang” igénye. A külső energiapolitika koncepciójának megfogalmazására 2006 márciusában, a nem sokkal az ukrán-orosz gázvitát követően nyilvánosságra hozott *Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért* alcímet viselő zöld könyv (a továbbiakban: 2006. évi zöld könyv) keretében került sor.² A dokumentum elvei máig meghatározzák a politikaformálást az energiaügyi külkapcsolatok terén. A koordináció szándéka ezzel együtt több évtizedes múlttra vezethető vissza: az energiaügyek külkapcsolati (külgazdasági és külpolitikai) dimenziójának lassú fejlődése az importfüggőség meghatározóvá válásától, a hatvanas évektől tetten érhető az EK dokumentumaiban.³ A *külgazdasági dimenzió* erősödését elsősorban az importfüggőség növekedése, a világpiaci árak volatilitása és emelkedő trendje, az ebből fakadó

¹ Jacques, Delors: A Call for a European Energy Community in: Andoura-Hancher-van der Woude: Towards a European Energy Community: A Policy Proposal, Notre Europe, March 2010.

² COM(2006)105

³ Lásd részletesen: Pálfiné Sipőcz Rita [2010a]: Az EU külső energiafüggősége, mint kohéziós erő? Európa Újragondolása Műhelytanulmányok, 2010.

versenyképességi kockázatok, az importhoz kapcsolódó beruházási- és tranzitkérdések megoldatlan problémái, valamint a villamos energia és földgáz-piac uniós liberalizációja és az exportőrök energia-piacainak centralizációs tendenciái közti aszimmetriák okozták.⁴ A *külpolitikai dimenzió* az energiabiztonság megrendülésével, az energiakérdés szekuritizációjával erősödött fel. Az energiapolitikai együttműködés ugyanakkor – stratégiai jelentősége miatt – mindig fontos része volt az államközi kapcsolatoknak, túlmutatva a gazdasági együttműködésen.⁵

Az értekezés célja, hogy az integráció dinamikus fejlődését feltételezve áttekintést adjon az energiaügyi külkapcsolati együttműködésről. A feltételek sajátosságaiból adódóan – akár a világgazdasági, a külpolitikai, vagy a hatásköri kérdéseket vizsgáljuk – egy új együttműködési modell, egy többrétegű, bonyolult kompetenciarendszeren nyugvó, sajátos eszközöket igénylő politika keretei bontakoznak ki.

1.1. A kutatás tárgya

Az energiapolitika történelmileg három prioritásnak rendelődött alá: a termelés és fogyasztás igényeit kielégítő, olcsó energiaellátásnak, az ellátás biztonságának, valamint a környezetvédelmi kívánalmaknak.⁶ Ezek megvalósítása egyúttal súlyos ellentmondásokat hordoz,⁷ és a közöttük fennálló viszony adott körülmények között különféle fontossági sorrendeket eredményezhet. Az uniós energiapolitikának e célok egyensúlyára kell törekednie, vagyis egy fenntarthatóbb energia-mixre, miközben az ellátásbiztonság javul, az árakat pedig a piac határozza meg (noha az utóbbi területen egyre több egyensúlyrontó tényező lép fel.).⁸ Úgy tűnik, hogy napjainkban mindhárom területen súlyosbodó kihívásokkal kell megküzdenie az Uniónak és tagállamainak. Az utóbbi évek energiapiaci folyamatai arra utalnak, hogy az olcsó energia korszakának – legalábbis a szénhidrogének tekintetében – vége. Az árak volatilitása folyamatosan emelkedő tendenciával párosul, melyben jelentős szerepet játszik a bevonható lelőhelyek egyre költségesebb és – mint a mexikói-öbölbeli katasztrófa rávilágít – egyre kockázatosabb kiaknázhatósága. A klímaváltozás és a fosszilis energiára épülő energiaszektor jelentős környezetvédelmi kockázatokat hordoz, amelynek hosszú távú

⁴ Az importfüggőség integrációs összefüggéseiről lásd Pálfiné Sipőcz Rita [2010b]: Importfüggőség és integráció az Európai Unió energiaügyi együttműködésben. *Európai Tükör* 2011. április

⁵ Az energiapolitika stratégiai szerepének történelmi és világpolitikai összefüggéseiről lásd pl. Vajda György [2005]: Energiaellátás és globalizáció *Energiagazdálkodás* 2115. 46. évf. 2. sz. 3-8.

⁶ Palánkai, Tibor [2004]: Az Európai integráció gazdaságtana, Aula Budapest 159.

⁷ Hegedüs Miklós [2007]: Energiapolitika: az Európai Unió és Magyarország, *Az Elemző* 2007/1. 65.

⁸ Coby Van der Linde [2008]: Turning a Weakness into a Strength, IFRI

társadalmi költségei beláthatatlanok, s amely egyre szélesebb, a politikai döntéshozókra irányuló társadalmi nyomást vált ki. Az ellátásbiztonság a fejlett ipari országok szénhidrogén-forrásainak kimerülésével, a készletek politikailag kockázatosabb és földrajzilag nehezebben elérhető térségekre koncentrálódásával romlik.

Az uniós energiapolitika (EEP – European Energy Policy) a tagállami politikákat *kiegészítő* közösségi politika, de a már említett energiapolitikai célok külön-külön is eltérően érintik a Közösséget és tagjait. Az energiabiztonság szavatolása tagállami hatáskör, a versenyképesség összefügg a közösségi kompetenciákat erősítő belső energiapiac kiteljesítésével, míg a fenntarthatóság az európai gazdasági-társadalmi modell alapeleme, és jellemzően közös célkitűzések tagállami szintű megvalósításával realizálódik.⁹ A három, eltérő közösségi-tagállami munkamegosztással megvalósuló energiapolitikai cél elválaszthatatlan a külső, harmadik országbeli, illetve globális kihívásoktól. A biztonságos energiaellátást az EU országainak egyre inkább külső forrásokra támaszkodva kell biztosítaniuk, miközben a – hosszabb távú – versenyképességi és a fenntarthatósági kihívásokkal is megbirkóznak.¹⁰ Ma a 27 tagú Európai Unió energiafogyasztásának fele, 2030-ra várhatóan kétharmada – a földgáz 84, a kőolaj 93%-a – importból származik. Az importfüggőség és a kínálat-vezérelt, átpolitizálódó szénhidrogén piac szükségszerűen az energiaügyi külkapcsolatok felértékelődéséhez vezet. A fenntartható fejlődést szolgáló erőfeszítések, mind a globális szabályozási kérdések, mind az importfüggőség mérséklésének alternatív eszközeként fontos külkapcsolati dimenzióval bírnak. Az olcsó energiaellátás kérdését tekintve nemcsak az EU, mint makrorégió, de a versenyképességet szolgáló belső piac is rendelkezik külkapcsolati dimenzióval. Ahogy a három energiapolitikai törekvés szorosan összefügg, úgy ezek külkapcsolati vonatkozásai is kihatnak egymásra. Az *európai uniós külső energiapolitika* (EEEP – European External Energy Policy) igényének megfogalmazódása azonban – közös külpolitika és energiapolitika híján – az integráció sajátos jelenségének tekinthető, amelynek vizsgálata fontos adalékkal szolgálhat az európai integráció sokrétű folyamatának megértéséhez. Az értekezés arra vállalkozik, hogy bemutassa az EEEP főbb vonásait, az intézményesülését, közösségiesedését befolyásoló tényezőket.

⁹ Sipőcz Rita [2008. a]: Az európai integráció, mint új típusú gazdaság- és társadalomszervezési modell, *Grotius e-könyvtár*

¹⁰ Az EU energiapolitika Lisszabon, Moszkva és Kiotó háromszögében fejlődik, amelyek a versenyképesség, ellátásbiztonság és fenntarthatóság szempontjait szimbolizálják. Lásd Bas R. Percival: The Risk of Energy Securitization on the Eurasian Continent, *Clingendael briefing papers*, July, 2008.

A témaválasztás több szempontból is időszerű. Egyrészt, az integráció sokat emlegetett megrekedésével párhuzamosan az energiapolitikára ható világgazdasági kényszerek befolyásolják az integrációs folyamatot és feltevésem szerint hozzájárulhatnak annak kiszélesedéséhez, mélyüléséhez, s az EU, mint nemzetközi aktor jelentőségének növekedéséhez. E folyamat része lehet a közös külső energiapolitika kibontakozása is. Másrészt, Magyarország import-sebezhetősége miatt különösen fontos, hogy milyen hatásai vannak az EU által sürgetett „közös hangnak” az energiaellátásra. Harmadsorban, a külső energiapolitika feldolgozottsága a hazai irodalomban szerény, így indokolt annak átfogó bemutatása.

Tekintettel arra, hogy a külső energiapolitika sajátos határterület, a kül- és biztonságpolitika, az energiapolitika, a környezeti és kutatás-fejlesztési politikák területeit is érinti, szorosan összefügg a nemzetközi együttműködés gazdasági és politikai kérdéseivel, ideértve azok nemzetközi jogi háttérét és a reálfolyamatokat egyaránt, kapcsolódik a nemzetközi szervezetek tevékenységéhez csakúgy, mint a multinacionális energiavállalatokéhoz, így a hozzá kapcsolható fejlemények teljes körű bemutatása túlmutat egy doktori értekezés keretein. Ennek ellenére törekszem arra, hogy átfogó képet nyújtsak az EEEP kialakulásáról, külső és belső feltételrendszeréről, az energiapolitikában és az európai integrációban betöltött helyéről, célkitűzéseiről, és azokról az eszközökről, amelyek e célokat szolgálhatják.

A külső energiapolitika közösségiesedésének bemutatására az értekezés az alábbi témakörök áttekintésével vállalkozott.

1.1.1. A külső energiapolitika fogalma, integrációelméleti értelmezése

1.1.2. A külső energiapolitika fejlődéstörténete

1.1.3. Strukturális (energiagazdasági) feltételrendszer

1.1.4. Energiaügyi együttműködés az EU külkapcsolati rendszerében

1.1.5. A külső energiapolitika, mint együttműködési modell

2. A felhasznált módszerek

Az, hogy milyen módon, milyen körülmények hatására zajlik az EEEP közösségiesedése, az integrációelmélet egyik alapkérdésére vezethető vissza, arra, hogy mik az integráció mozgatórugói. A gazdasági és politikatudományi *integrációelméletek* áttekintése adja a dolgozat elsődleges értelmezési keretét.

Tekintettel arra, hogy a külső energiapolitika fogalma az uniós diskurzus napirendjén 2006 óta szerepel, a kifejezetten erre irányuló kutatások is alapvetően az ezredfordulót követő időszakra vonatkoznak. Ezzel együtt, az EEEP általunk vázolt, a külgazdasági és energiagazdasági szükségszerűségek változásán alapuló dinamikus megközelítése szükségessé teszi egyrészt az energiagazdasági feltételrendszer, másrészt, ehhez igazodóan a közösségi politikaalkotás állomásainak retrospektív bemutatását, ehhez kapcsolódóan a vonatkozó nemzetközi jogi keretek fejlődésének áttekintését. A téma *fejlődéstörténeti szempontú megközelítése* nemcsak arra szolgál, hogy az ezredfordulót követő időszak eseményeit történeti kontextusban vizsgálva realisabb képet alkothassunk a külső energiapolitika szerepéről, de megfelelő – rugalmas – keretet kínál az európai integráció térbeli kiterjedésének figyelembe vételéhez is, amelynek során az energiapolitika preferenciái, érdekei, kihívásai folyamatosan változtak. A fejlődéstörténeti áttekintés döntően dokumentumelemzéssel, a kezdetektől napjainkig született, a témában releváns közösségi dokumentumok figyelembe vételével történt.

A politikaalkotás keretfeltételeinek felvázolásához áttekintettem a politika értelmezési keretét adó világgazdasági feltételrendszert, az EU és a tagállamok energiagazdasági jellemzőit, a külpolitikai kontextust, valamint a terület intézményi- és szabályozási hátterét. Az import-kitettség változásának az integrációra gyakorolt – a külső energiapolitika kialakulását ösztönző – feltételezett hatása vizsgálatának előfeltétele az EU és tagállamai energiagazdasági jellemzőinek, ezen belül a külkapcsolati vonatkozások áttekintése. Mindez alapvetően az 1951-től napjainkig terjedő statisztikai adatok másodelemzésével valósult meg.

A külső energiapolitika mozgásterének bemutatásához a külpolitika elemzés szereplőközpontú és strukturalista megközelítését egyaránt alkalmaztam. Ennek eszköze a tagországok, illetve a közösség energia-profiljának felrajzolása, elsősorban *statisztikai adatok másodelemzésével*, valamint az energiapiaci integráció külgazdasági összefüggéseinek bemutatása. A tagállamok energiabiztonsági jellemzőinek összevetéséhez, a kooperáció iránti elkötelezettséghez a CIEP-modell eredményeire építő, azt az ellátásbiztonsági várakozásokkal kibővítő elemzést alkalmaztam.

Az integráció energia-külkapcsolatainak elemzésekor *nemzetközi kapcsolatok elméleteinek főbb iskoláihoz kapcsolódó elemzési módszerek* alkalmazása adja a vizsgálat másik dimenzióját. A realizmus az energiaellátás (import), a liberalizmus a belső piac szabályrendszerének külkapcsolati megjelenése, illetve a szereplők preferenciái a külkapcsolatokban, a neofunkcionalizmus az EEEP intézményesülését

jelző tovagyrúzó hatásokat, a konstruktivizmus az európai modell, a fenntartható fejlődés kérdéskörét segít megvilágítani. Ezek adják az EEEP vizsgálatának másik elméleti keretét. Az együttműködés mozgatórugóit, fejlődési lehetőségét a gyakorlatban is vizsgáltam. Az egyes relációk, ezen belül kiemelten a részletes elemzés alá vont EU-orosz kapcsolatok bemutatásakor alapvetően dokumentumelemzésre támaszkodtam, amelyet szakértői mélyinterjúkon nyert információkkal, valamint a külkereskedelmi és befektetési statisztikák másodelemzésével kívántam teljesebbé tenni.

Végül, megkísérlem felrajzolni a politika formálódó modelljét; alapelveit, céljait, eszközeit, hajtóerőit és dilemmáit. Az EU, mint nemzetközi aktor nem homogén; a tagállami és közösségi, valamint a nem kormányzati szereplők jelenléte többszintű érdekszerkezetet eredményez, másrészt a tagállami-közösségi hatáskör-megosztás is eltérő az energiapolitika egyes célterületein. Ennek kapcsán a tagállamok és a közösség *kompetenciáit*, illetve gazdasági és politikai érdekviszonyait tekintetem át, feltételezve, hogy a gazdasági és egyéb nem kormányzati szervezetek érdekei végső soron megjelennek a nemzetközi aktorok működésében.

Az uniós iratanyag dokumentumelemzésének tapasztalatai alapján, a külső energiapolitika, és az energiaügyi külpolitika kifejezéseket szinonimaként használom. Elemzési egységem az Európai Unió, a téma megvilágításához szükséges tagállami és világgazdasági szintű kitekintéssel.

3. Az értekezés eredményei

3.1. A hipotézisek és értékelésük

3.1.1. A „közös hang” a közösségi stratégiákban és a gyakorlatban

H1. Az Európai Unió külső energiapolitikája a külkapcsolatok egyes részterületein valójában már létezik. Az energiaügyi külkapcsolatok közösségiesedése azokon a területeken sikeres, ahol szilárd közös normák alakultak ki. Az Európai Unió külső energiapolitikája a másodlagos jog fejlődésére alapozva, annak szomszédos térségekre való kiterjesztésében (normaexport) nyilvánul meg.

A külső energiapolitika a közösségi döntés-előkészítő anyagok, stratégiák és joganyag elemzése alapján *formálódó, kvázi-politikaként* jelenik meg, amelynek egyik jellegzetessége a „közös hang” biztosítására való törekvés. E törekvés nem új keletű, végigkísérte a nyugat-európai gazdasági integráció történetét a hatvanas évektől

megugró szénhidrogén-importfüggőségtől napjainkig. Az energiaügyi külkapcsolatok fejlődéstörténeti- és kompetenciaelemzése ugyanakkor világossá teszi, hogy az Unió külkapcsolatainak egyes területein a gyakorlatban *már működik a külső energiapolitika*. Uniós szintű külső energiapolitikai aktivitásra ott kerülhetett sor, ahol szilárd belső normák alakultak ki, és ezeket a szabályokat az EU külkapcsolataiban is érvényre kívánja és tudja juttatni. Az EEEP legjellemzőbb példája a Közösség energiaügyi vívmányainak délkelet-európai államokra való kiterjesztését szolgáló, 2005-ben aláírt Energiaközösségről szóló szerződés, amely a maga nemében elsőként biztosította, hogy az EU, mint részes fél önállóan, a tagállamok nevében nemzetközi kötelezettségeket vállaljon. A szerződés részeseként az EU önálló nemzetközi jogi aktorként lépett fel és normarendszerét fontos tranzitországokra kiterjesztve mérsékelte kiszolgáltatottságát. A szilárd belső normák kialakulásának szerepét, mint az egységes külkapcsolati megközelítés alapfeltételét indirekt módon bizonyítja a közösségi stratégiák retrospektív elemzése is. Már a hatvanas évek első felétől léteztek törekvések az ugrásszerűen megnőtt importfüggőség csökkentésére, az energia-mix módosítására, a szállítókkal való tárgyalások közösségi szintre emelésére, a külkapcsolati fellépés koordinációjára. Az importfüggés állandósulása, az olajárrobbanások és ellátási zavarok sem hoztak egységes külkapcsolati fellépést mindaddig, amíg ahhoz a belső piaci és versenyszabályok közös platformot nem teremtettek. Körvonalazódik ugyanakkor a közös fellépés egy másik tényezője is: az Unió önálló politikai alakulattá fejlődése, amely az ebből fakadó spillover jelenségek révén egyre szélesebb bázist teremt az EEEP számára. Az EU, mint polity megerősödése az EEEP kibontakozása (nemzetközi szerződések, stratégiai partnerségek létrehozása, stb.) során is jól követhető.

3.1.2. A normaexport korlátai – a külső energiapolitika mozgástere

H2. Az EU külkapcsolatai a koncentrikus körök elvét követik, amelyben az uniós normarendszer eltérő intenzitással érvényesül. A normaexport sikerének a partnerek eltérő érdekszerkeztúrája szab határt, míg a környező tranzit országokkal az EU-nak, mint modernizációs centrumnak közös szabályozási térséget sikerült létrehoznia, addig az exportőrök döntő részével erre egyelőre nincs remény.

Az EU külkapcsolati rendszere magán viseli az elmúlt öt évtized geopolitikai érdekvizony-változásainak nyomait. A bipoláris világrendben kibontakozó integráció

keleti határa a Szovjetunió széthullása óta gyakorlatilag „mozgásban van”. E változékony feltételrendszerben kell koherens, rugalmas, az egyes államok eltérő jellemzőit, geopolitikai sajátosságait figyelembe vevő külkapcsolati keretet kialakítani, amely egyúttal az EU külgazdasági, és szakpolitikai szempontjait is integrálja. A „fejlődés logikája” tézis¹¹ alapján a közös külpolitikai, külkapcsolati elem igényének megjelenése az integráció kibontakozásának természetes velejárójaként értékelhető.

Az EU külkapcsolatai koncentrikus körök mentén ragadhatók meg, amelyekben az uniós normarendszer eltérő intenzitással érvényesül. Mindez az energiaügyek területén is megfigyelhető. Az EGT államai csaknem teljes egészében elsajátították a közösségi normarendszert. Az Energiaközösséget alkotó délkelet-európai államok esetében az uniós energiapolitika és piaci szabályozás alkalmazása jellemző, míg a „külső körben” elhelyezkedő keleti szomszédok és Oroszország viszonylatában a jogszabályi harmonizáció már tárgyalások kérdése.¹² Az európai integrációban közvetlenül érdekelt, az EU-ra, mint modernizációs centrumra tekintő – elsősorban tranzit – országokban tehát a normaexport sikerrel működik. Az energiaügyi integráció uniós politikai határokon átívelő folyamata egyfajta, a tagjelölt országok felé megnyilvánuló *modernizációs spillover* hatásra is utal. A szállítói relációkban a normaexportóri kísérletek mellett a kölcsönös előnyökre építő, komplementaritáson alapuló külkapcsolat építés (strukturált párbeszéd) jellemzi az Unió külső energiapolitikai eszközrendszerét. Utóbbi talán legjelentősebb eleme az EU-orosz energiadialógus. Az eszközrendszer harmadik elemét horizontális programok képezik, ide sorolható a transzeurópai hálózatok fejlesztése, amelynek során lehetőség van harmadik országokkal megvalósuló együttműködésre, valamint az atomenergia békés felhasználásához kapcsolódó törekvések és a fejlesztéspolitikai erőfeszítések. Az EU kulcsszerepre törekszik a multilaterális nemzetközi megállapodások létrehozásakor és a nemzetközi szervezetekben, fórumokon is, a tagállamok és a Bizottság álláspontjának összehangolása azonban még számos kérdést felvet.

A normaexport korlátait az eredendően közösségi kezdeményezésű, 1994-ben aláírt ECT példája igazolja. Az alapvetően a WTO-normákra támaszkodó, az exportörök érdekeit kevésbé tükröző szerződés fennakadt az EU legfontosabb szénhidrogén-szállítóinak gyűrűjén, így egyebek között nem sikerült kiterjeszteni Oroszországra, Algériára, és az Öböl-térség államaira sem. Az EEEP tehát a belső együttműködés

¹¹ lásd Gazdag [2005]

¹² Westphal [2007.] 206., idézi Joób [2007]

„folytatásaként” jelenik meg a délkelet-európai energiaközösség rendszerében, míg az elsősorban ellátásbiztonság-centrikus EU-orosz együttműködés alakulása jól jellemzi a tagállami-közösségi kompetenciák kettősségének tartós jelenlétét. Az exportőrök saját játékszabályaikat kívánják alkalmazni az energiaszektorban, az EU pedig nem rendelkezik azzal a politikai erővel, amellyel ezen érdeemben változtatni tudna.

3.1.3. A külső energiapolitika keretfeltételei – az ellátásbiztonság és az európai modell kettős követelménye

H3. Az EEEP, mint formálódó együttműködési modell az integrációs folyamat sajátos terméke: egyszerre kell tükröznie az EU társadalmi-gazdasági modelljének értékeit és a tagállamok ellátásbiztonsági érdekeit.

Az energiaügyi külkapcsolati együttműködés fejlődését – csakúgy, mint az egész európai integrációét – végigkíséri az intergovernmentalizmus és a szupranacionalizmus dilemmája. Vizsgálatunk eddigi eredményei azt támasztották alá, hogy az EEEP egyes energiaügyi részterületeken – ahol szilárd közösségi normák alakultak ki –, és földrajzilag limitált körben – ahol az EU modernizációs centrumként, vonzasközpontként funkcionál – már működik, önálló közösségi kompetenciák alakultak ki, amelyek visszatükrözik az európai társadalmi-gazdasági modell közös és közösségi politikák fejlődésének alkotóelemeivé váló normarendszerét. Jelen hipotézis ráirányítja a figyelmet az EEEP *kormányközi* döntéshozatal körébe eső részterületeire, illetve az ebből fakadó koordinációs kihívásokra. Az EEEP koherenciájának megteremtését ugyanis az energiapolitikai célok és a politikát segítő eszközök, valamint az azokhoz kapcsolódó döntési sémák, hatáskörök sokrétűsége, a tagállami és közösségi kompetenciák keveredése nehezíti. A politikaalkotás áttekinthetőbb kereteinek kialakításához az értekezés egy hármass cél-és eszköz-elhatárolásra tesz az értekezés javaslatot, a három klasszikus energiapolitikai cél mentén. A tevékenységek kompetencia-megosztása alapján az egyes *részterületek* más-más szintű külkapcsolati aktivitást feltételeznek, így *három külkapcsolati cselekvési keret* bontakozik ki. (1) A *tagállamok hatáskörében* az energiapolitika célterületei közül az ellátásbiztonsághoz kapcsolódó feladatok (az energia-mix meghatározása és a védelem) vannak. Az ellátásbiztonság javítása tagállami hatáskörben, a Közösség támogató erőfeszítései közepette kerül sor. (2) A versenyképes, olcsó energiaellátás a szomszédos területekre kiterjesztett regionális piaci integráció keretében, közösségi kompetenciákra építve

valószínűleg meg. (3) A fenntartható energiapolitika képviselője globális méretekben, a multilaterális szabályrendszerre és saját normarendszerére támaszkodva működik.

A „közös hang”, az egységes külkapcsolati fellépés szükségképpen az ellátásbiztonság terén jelenti a legnagyobb kihívást, tekintettel a kül- és biztonságpolitika és az energia-mix tagállami fennhatóságára. Az EEEP lehetőségét megőrző kompromisszumot egyrészt az olyan kormányközi mechanizmusok nyújtanának, amelyek az energia területén gyorsabb, rugalmasabb döntéshozatalt tesznek lehetővé. Másrészt, a közös politikák, így a belső piaci verseny és a kereskedelempolitika mögötti felhatalmazásokra építve – a normaexport nyomdokain – folytatható a már megkezdett közös külső energiaügyi fellépés kereteinek kialakítása. Harmadsorban az ECT és a fenntartható fejlődés nemzetközi jogi keretei biztosítanak átfogó szabályozást. Az EEEP az európai modell alapelveinek érvényre juttatásán keresztül szélesebb értelemben is összekapcsolódik az EU, mint nemzetközi aktor normaexportőri tevékenységével. A modell fő elemei, az akadálytalan versenyen, a diszkriminációmentességen alapuló gazdaság, a fenntartható fejlődés, azon belül hangsúlyosan a környezet megóvása, illetve az egyént középpontba állító szociális dimenzió annak elsődleges jogi konzekvenciáival (pl. Alapjogi Charta). Mindezek keretbe foglalása, koherenciájuk megteremtése az EEEP szempontjából még várat magára.

3.1.4. Az energia-importfüggőség, mint integrációs hajtóerő

H4. Az Unió szintjén az energia-importfüggőség – az ellátási kockázatok révén – kihat az integrációs folyamatra: közös kitörési stratégiák megfogalmazására ösztönözve külsődleges integrációs hajtóerővé válik. Az ellátásbiztonságot fokozó közösségi erőfeszítések része és egyben eredménye lehet a külső energiapolitika fejlődése.

Az Európai Unió importfüggősége olyan strukturális jellemző, amely alapvetően meghatározza az energetikai együttműködés céljait, formáit és lehetőségeit. A Közösség energia-importfüggősége olyan sajátosságokkal rendelkezik, amelyek alapvetően befolyásolják az EEEP mozgásterét. Ezek: (1) a növekvő tendencia, (2) a vevő-szállítói kapcsolatok aszimmetrikus interdependenciája, (3) a földrajzi bővülés dinamikája. Az EU aggregát importfüggősége – a saját források kimerülése és az alternatív energiaforrásokra való áttérés eddigi sikertelensége folytán – folyamatosan növekedhet, amely az EU-t, mint gazdasági-politikai entitást biztonsági szempontból egyre

sebezhetőbbé teszi, és globális versenyhátrányba hozza. Az *importfüggőség a szállítók viszonylatában kölcsönös, az érdekek komplementaritásával párosul*. Az EU szénhidrogén-szállítói jellemzően egyoldalú export-termékstruktúrával rendelkeznek és exportjuk relációs szerkezetében az EU súlya kiemelkedő. A kölcsönös függőséghez kapcsolódik az *interdependencia dilemmája*, amely a vevő-szállítói kapcsolatok ideális szintjének problematikájára utal. A kölcsönös függőség aszimmetrikus, más időtávban és más jellegű kockázatokat hordoz az exportőrök és az importőrök számára.

Az importfüggőséggel együtt szinte automatikusan felértékelődtek a nemzetközi kapcsolatok mind a tagállamok, mind a Közösség szintjén, így az együttműködés új területeként előtérbe került a külső energiapolitika igénye. A függés szempontjából a külső energiapolitika *intézményépítési törekvései* emelhetők ki, összhangban a neoliberális institucionalizmus és a neofunkcionalizmus integrációelméleti megállapításaival. Folyamatosan fejlődik a nemzetközi energetikai együttműködés szabályozására hivatott, az Unió kétoldalú és multilaterális nemzetközi együttműködéseit magába foglaló – már részben bemutatott – keretrendszer. Az ECT és az Energiaközösségről szóló szerződés mellett az Unió bilaterális, illetve régióközi kapcsolataiban is egyre jelentősebb az energiaellátás biztonságát célzó törekvés, amely esetenként az adott régióhoz fűződő szerződéses együttműködésre épül. Kialakult az EU-mediterrán, az EU-Afrika energia partnerség, az EU-orosz energiadialógus, a keleti partnerség és számos más kooperációs forma.

Noha nem vitatható, hogy a liberalizáció belső piaci és külkapcsolati oldala szorosan összefügg: a belső piaci liberalizáció alapfeltétele az eredményes külsőnek, elemzésünkben igazoltuk, hogy az EEEP kialakulásában az energiapolitikát érintő külső kihívások hatásaival (import, nyersanyagárak, ezek versenyképességi, ellátás-biztonsági és ökológiai kockázatai) is számolni kell, amelyek a belső piac kibontakozásának ütemétől *függetlenül* reagálást követelnek az energia-külpolitikában, s ennek következményeként az energiaügyi integrációban. Az Unió energia-importfüggősége, amellet, hogy ösztönzi a tagállami kompetenciákon alapuló egyedi stratégiaalkotást, szélesebb versenyképességi és külkapcsolati összefüggései révén szükségessé teszi a kockázatok csökkentésének közösségi szintre emelését akár válságkezelő mechanizmusok, akár a nemzetközi együttműködés jogi-intézményi kereteinek fejlesztésén keresztül. Előmozdítja a gazdaságosabb energiafelhasználást eredményező kutatási, technológiafejlesztési együttműködést, ösztönözve azt a törekvést, hogy az EU diktálja az iramot egy új, globális ipari forradalom számára. A napjainkban is

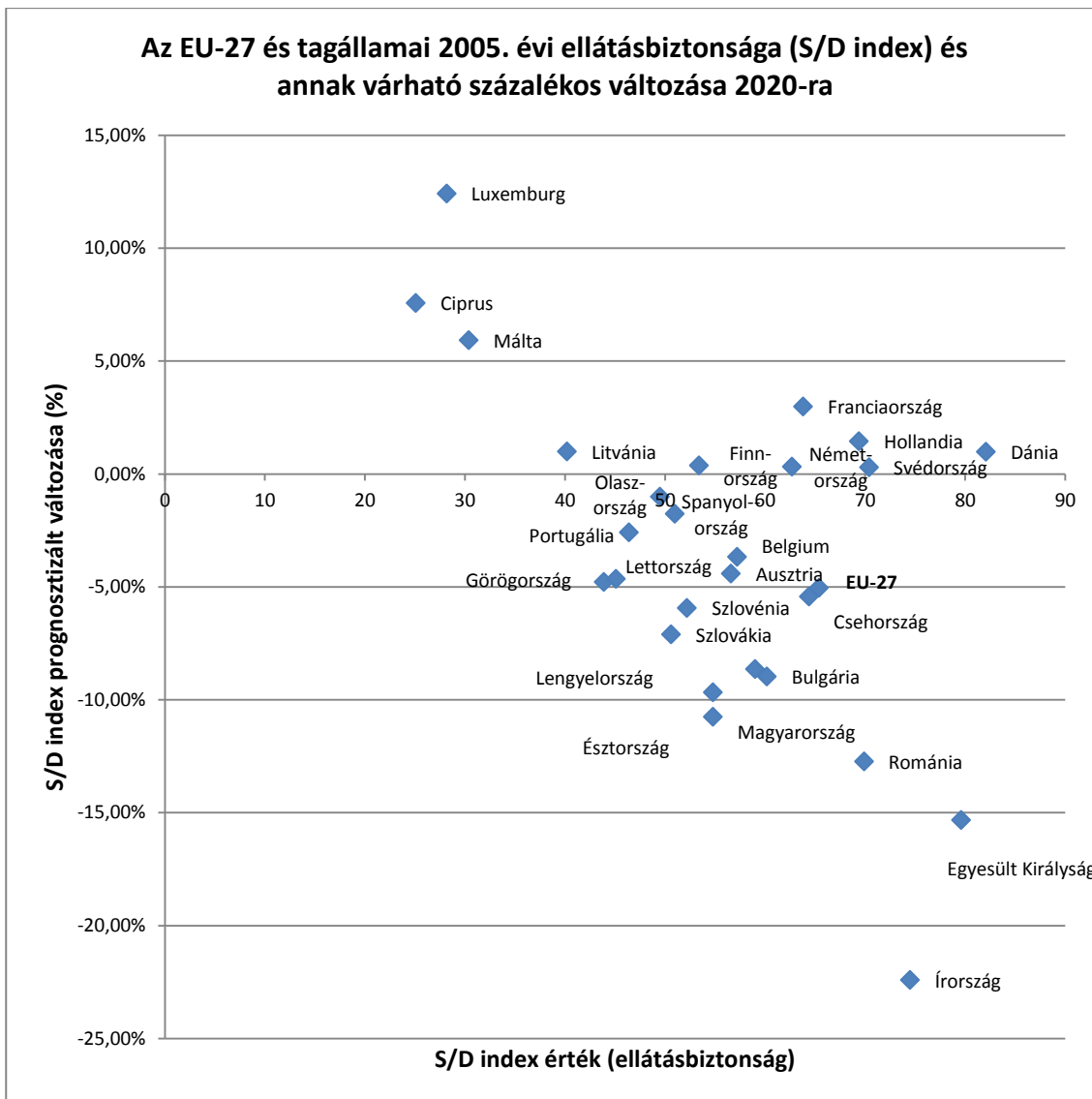
tapasztalható hálózati infrastruktúrafejlesztési programokon keresztül pedig mind a piaci integráció, mind pedig az ellátásbiztonság fokozásához hozzájárul.

3.1.5. A külső energiapolitika és az ellátásbiztonság tagállami divergenciája

H5. A „közös hang”, az egységes, átfogó külső energiapolitika további kibontakozásának elsődleges akadálya a tagállamok jelenlegi és jövőbeni energiabiztonsági jellemzőinek és érdekeinek különbözősége. Amennyiben nem nő az ellátásbiztonság kohéziója és nem sikerül az energiabiztonság kérdésére közösségi választ találni, az az EEEP további fejlődését is kétségessé teszi.

Az EU-27 tagállamok energiagazdasági, földrajzi és infrastrukturális jellemzői markáns eltéréseket mutatnak, amelyek energiabiztonsági érdekeik eltérését eredményezik. A külső energiapolitika kérdését alapjaiban érintő körülmény az *Unió fokozatos bővülése*, különösen a keleti bővítések. A korábban ellentétes politikai táborokra szabott energiarendszerek összeköttetésének hiányosságait, a keleti blokk orosz energiától való egyoldalú függőségét nem számolták fel, az Unió energetikai szempontból megosztott maradt. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy az energiaellátás biztosítása megmaradt tagállami hatáskörben. Amint elemzésünk rávilágít, *energiabiztonsági szempontból* ma még *két Európáról beszélhetünk*. Míg a Közösség gazdaságilag legfejlettebb államait tömörítő EU-15-ök ellátásbiztonsága – néhány speciális esettől eltekintve – viszonylag kedvező és a várakozások szerint az elkövetkező 10-15 évben is kiegyensúlyozottan alakul, addig a keleti tagállamok zöme lényegesen kedvezőtlenebb ellátásbiztonsági helyzettel és romló kilátásokkal számolhat. A legfejlettebb európai államok gazdasági teljesítőképessége és jövőbeli energia-ellátásbiztonsága – az EU-15 2005. évi egy főre jutó nominál GDP-je és 2005-ben 2020-ra várható energiabiztonsági együttthatója (S/D index) között - erős korreláció mutatható ki ($r=0,815488$). A 2004-ben csatlakozott kelet-közép-európai tagállamok esetében nincs ilyen irányú kapcsolat. A keleti bővítések a heterogenitás növekedését, a kohézió gyengülését eredményezték az Unió energiabiztonságában, s úgy tűnik, ez a kettősség egyelőre fennmarad, megnehezítve a közös politikaalkotást.¹³

¹³ Abból indultam ki, hogy a tagállamok energiaügyi külkapcsolati törekvéseit, stratégiáit a jelenlegi ellátásbiztonság mellett az azzal kapcsolatos jövőbeli *várakozások* határozzák meg. A közös hang megtalálása pedig attól függ elsősorban, hogy – a fenntartható fejlődés, illetve a piaci integráció mellett – az ellátásbiztonság terén is körvonalazhatók-e közös érdekek. Ennek bemutatására a tagállamok és az EU ellátásbiztonságának komplex mutatószámát megalkotó ECN-CIEP modell adatait alkalmaztam. De Jong,

A „közös hang” problémája általában az eltérő tagállami energetikai jellemzőkkel és érdekekkel összefüggésben kerül napirendre. Az európai gazdasági-társadalmi modell keretein belül ugyanakkor kibontakozóban vannak az ellátásbiztonság szavatolását célzó kormányközi koordinációs és közösségi mechanizmusok, így az energia-infrastruktúrafejlesztési beruházási projektek bejelentési kötelezettsége, a földgázellátás biztonságát célzó irányelv, a hálózati összeköttetések megteremtésének támogatása. Lassan teret nyer az a felismerés, hogy a *tagállamok energiabiztonsága*

Maters, Schepers, Seebregts [2007]: *EU Standards for Energy Security of Supply* c. műve az EU-27 és tagállamai energia-ellátásbiztonságát számszerűsítő mutatószámrendszert közöl. A legkomplexebb – kvantitatív – indikátor a kereslet-kínalati index (Supply/Demand Index – SDI), amely az adott ország energiamérlegét érintő kereslet-kínalati folyamatok kimerítő leírására vállalkozik.

*interdependens*¹⁴, az egységesedő belső piaci szabályok és az energiahálózatok révén a tagállamok energiapolitikái befolyásolják egymást. A tagállamok közösségen belüli kölcsönös függősége nézetem szerint fontos tényezője lehet a külső energiapolitikai kompetenciák további fejlődésének.

3.2. További megállapítások, következtetések

Összességében megállapítható, hogy a külső energiapolitika igényének megjelenése az integráció szerves fejlődésének – különösen a közös politikák kialakulásának – eredménye. Különös hangsúllyal emelhető ki a neofunkcionalizmus érvényesülése, az EEEP fejlődéstörténete ugyanis rávilágít a tovaggyűrűző hatások megjelenésére, amelyeket a közösségi szinten megjelenő energiaellátási problémák és azok megoldási kényszere indukál, s amelyek előrevizik az energiapolitika integrációját.¹⁵ Az energia-külkapcsolati integráció jellegzetességei között ugyanakkor fellelhetők az önérdék-követés realista-neorealista alapokon nyugvó intergovernmentalista vonásai (ellátásbiztonság), a liberális külpolitika elméleteken nyugvó integrációelméletek (pl. a belső piac kialakítása, vagy a „nemzeti bajnokok” politikaformáló szerepe), illetve a konstruktivizmus norma-központú megközelítése (környezeti, szociális kérdések). Emellett az is látható, hogy az EEEP fejlődésében döntő szerepet játszottak külső impulzusok, ideértve az energia-importfüggőséget, és a nemzetközi energiagazdaság átpolitizálódásából, szekuritizációjából adódó ellátási kockázatok növekedését.

Az EU részéről két fő törekvés körvonalazódik az EEEP egységesítés technikájának, mechanizmusainak támogatására. Az első a közös jogi-intézményi kereteinek megteremtését vetíti előre. Az EU vizsgálja, milyen lehetőségek vannak az EU és az európai szomszédságpolitika által lefedett térség között olyan jogi keret kialakítására, amely megfelel az ellátás, a szállítás és a kereslet biztonságával kapcsolatos közös érdekeknek, és egyáltalán szükséges-e kialakítani egy ilyen, *a termelő-, a tranzit- és a fogyasztó országokat átfogó általános jogi keretet*.¹⁶ E hatásvizsgálat jelentősen hozzájárulhat a koherencia javításához. A második energiapolitikai stratégiai

¹⁴ Erre utal, hogy a Tanács 2007. március 8-9-i elnökségi következtetései szerint egy tagállam választása az energiaforrások tekintetében befolyásolhatja más tagállamok energiahelyzetét.

¹⁵ Lindberg a spillover fogalmát úgy határozza meg, mint egy helyzetet, amiben egy bizonyos célra irányuló cselekvés olyan szituációt teremt, amelyben az eredeti célt csak további akciókkal lehet elérni, ami viszont további szükségleteket teremt még több akcióra és így tovább – idézi Palánkai [2004] 52.

¹⁶ COM (2007) 1 végleges

felülvizsgálat célkitűzése a tagállami és közösségi szintű tervezés és koordináció megteremtése, melynek eszköze a tagállamok és az EU közti viszonyrendszer átláthatóságát biztosító konkrét mechanizmusok azonosítása.

A politika fejlődését, a koherencia megvalósítását számos ellentmondás, dilemma gátolja. Az EEEP állandó dilemmája a geopolitika és a belső piac szempontjainak érvényesülése, amelyek összekapcsolása ez idáig nem igazán járt sikerrel az EU külkapcsolati aktivitásában. Az EU energiapiaci vívmányainak hatóköre korlátozott, a normaexport esélyei a földrajzi távolsággal csökkennek. Az importhoz kapcsolódó beruházási- és tranzitkérdések megoldatlan problémái, a villamos energia és földgázpiac uniós liberalizációja és az exportőrök energia-piacainak centralizációs tendenciái közötti aszimmetriák, valamint a nemzeti bajnokok tagállami támogatása közötti ellentmondások várhatóan tartósan jellemzik majd az EU energiaügyi kapcsolatainak feltételeit. Ennek alapján célszerűnek tűnik a három energiapolitikai célhoz kapcsolódó külkapcsolati cselekvési kerethez igazítani a külső energiapolitika törekvéseit.

Az energiaügyi külkapcsolatokban az EU rugalmas, kellő cselekvési szabadságot biztosító együttműködések kialakítására törekszik, amelynek eredményeképpen dinamikusan fejlődő, de szövevényes, nehezen áttekinthető kapcsolatrendszer alakult ki. Az átfedések arra utalnak, hogy az EU által kialakított külkapcsolati rendszer az esetek többségében nem képes egységesen, hatékonyan kezelni az energia kérdését. Az energetikai megállapodások gyakran szétfeszítik a hagyományos külkapcsolati kereteket – részben azért, mert az energiaexportőrök nem feltétlenül szomszédosak az Unióval, részben pedig azért, mert a *külpolitika spektrumának kibővüléséből* adódó koordinációs- és kompetenciakérdéseket az EU egyelőre nem kezeli megfelelően –, amely nemcsak a kapcsolatrendszert teszi kevésbé átláthatóvá, koherenssé, de megnehezíti a tagállamközi érdekartikulációt és a közös hang megtalálását is.

Magyarország energiastratégiája szempontjából a külső energiapolitika közösségiesedése pozitív hozadékokkal szolgál. Hazánk lényegében mindazon energiaellátási kihívásokkal küzd, amelyek az EU szintjén a legsürgetőbben jelentkeznek. Földrajzi elhelyezkedése és importjának termék- és relációs szerkezete folytán import-sebezhetősége kedvezőtlenül alakul. A közvetlenül az ellátásbiztonságot célzó törekvések mellett az EU belső piacának, illetve az uniós energiaügyi szabályok szomszédos térségekre való kiterjesztése közvetlenül szolgálja Magyarországot, mint az EU délkeleti határán elhelyezkedő tagállam energiabiztonsági érdekeit. A keleti import-diverzifikációs infrastruktúra projektek szintén közvetlenül fokozzák Magyarországot

energiabiztonságát. Az uniós szint megerősödése az energiaügyi együttműködésben további játékeret biztosít a magyar külkapcsolati érdekek elősegítésére. Ugyanakkor kulcsfontosságú, hogy az EEEP jövőbeli törekvései egybeessenek a magyar érdekekkel. Az EEEP példája is megerősíti, hogy – miután az energiaellátás biztosítása továbbra is tagállami hatáskör –, az uniós energiapolitikához való igazodás nem váltja ki a tagállami sajátosságokra és lehetséges kitörési pontokra épülő nemzeti energiastratégia megfogalmazását, amelynek azonban az EU törekvéseit leképező, tagállami szintre adaptáló külső energiapolitikai stratégia is szerves részét kell, hogy képezze.

Egyre elfogadottabb vélekedés, hogy a szénhidrogén alapú energiagazdaság hosszú távon fenntarthatatlanná vált, új alapokra kell helyezni az energiapolitikai gondolkodást. A paradigmaváltás jelei a közösségi dokumentumokban is megjelennek, az alternatív energiaforrások kutatásának, fejlesztésének és alkalmazásának kérdései egyre nagyobb teret kapnak az EU törekvéseiben. Az EU 2020 stratégia fenntarthatósági célkitűzései között szerepel az „*Erőforrás-hatékony Európa*” elnevezésű kezdeményezés, melynek célja a gazdasági növekedés és az erőforrások felhasználásának szétválasztása, a gazdaság szén-dioxid-mentesítése, a megújuló energiaforrások növekvő mértékű alkalmazása, a közlekedési ágazat modernizálása és az energiahatékonyság növelése. Mindez az energiaügyi külkapcsolatokban is módosítaná az EU szerepkörét, az importfüggőség jelentős mérséklése révén az EU alkuereje is növekedhetne, noha a külső ellátásbiztonsági nyomással az együttműködési kényszerek is mérséklődhetnek. A stratégia azonban nem adott átfogó energiapolitikai megközelítést, s legfőképpen az energiapolitikai célok megvalósításának eszközrendszerével maradt adós; azzal egyrészt, hogy az EU maga milyen szerepet töltene be a közösségi energiapolitikai célok megvalósításában, másrészt azzal, milyen forrásokból valósulhatna meg mindez, és az energiapolitikai célokat segítő támogatások mely szegmensekre (vállalatok, egyetemek, egyéb kutatóhelyek, kutatási keretprogramok, stb.) fókuszálnának. Középtávon mindenestre, tekintettel a gazdasági szereplők és az energiaellátásban érdekelt külső partnerek érdekeire, nem várható drasztikus változás, így az EEEP várhatóan az importfüggőség-fenntarthatóság kihívásai között fejlődik tovább. Így, bár mind az energiapolitika, mind a kül- és biztonságpolitika szemszögéből komoly kihívásnak tűnik a külső energiapolitika koherens megfogalmazása, az EU határain túlmutató versenyképességi, energiabiztonsági és fenntartható fejlődéssel összefüggő érdekek és az európai integráció mélyülése automatikusan napirenden tartják az EEEP igényét.

3.3. Az értekezés új, illetve újszerű megállapításai

Nem találtunk olyan forrásmunkát, amely az uniós energiaügyi külkapcsolati aktivitás átfogó, retrospektív bemutatására vállalkozott volna. A fejlődéstörténeti elemzés alapján az értekezés javaslatot tesz a *főbb fejlődési szakaszok elhatárolására*. Épít Andersennek az EEP korszakait azonosító munkájára, de túllép azon a külkapcsolatok sajátosságai, a geopolitikai folyamatok és az azóta eltelt időszak figyelembe vételével.¹⁷

Az EEEP-t érintő uniós hatáskörök vizsgálata során vázolja a *külső energiapolitika hatásköri modelljét*, amely van der Linde sémáján¹⁸ túlmutatva beemeli a vizsgálatba a megosztott hatáskörben lévő politikaterületeket, érzékeltetve a kompetenciák rétegződését és a kapcsolódó, integrálni szükséges szakterületek sokszínűségét.

A szakirodalom áttekintése alapján újszerűnek tekinthető az *importfüggőség és integráció kapcsolatrendszerének átfogó bemutatása* annak a feltételezésnek mentén, hogy az EU-ra ható energiagazdasági kényszerek (importfüggőség, nyersanyagárak, ezek versenyképességi, ellátás-biztonsági és ökológiai kockázatai) befolyásolják az integrációs folyamatot és hozzájárulhatnak annak kiszélesedéséhez, mélyüléséhez. Az értekezés kimutatja az *EU-15-ök gazdasági teljesítőképessége és energiabiztonsági várakozásai közötti szoros statisztikai kapcsolatot*, és következtet a keleti bővítésekkel bekövetkezett ellátásbiztonság kohéziójának gyengülésére. Vizsgálja az *energiaügyi külkapcsolatok intenzitásának ideális szintjét*, megfogalmazva az interdependencia dilemmájaként leírható jelenséget. Megállapítja, hogy az energiaügyi külkapcsolatokban dinamikusan fejlődő, rugalmas, ugyanakkor szövevényes, nehezen áttekinthető kapcsolatrendszer alakult ki, amely nem képes egységesen kezelni az energia kérdését.

Arra következtethetünk, hogy az EU energiapolitikai diskurzusában olyannyira sürgetett „közös hang” egyes energiaügyi *részterületeken* – ahol szilárd közösségi normák alakultak ki –, és földrajzilag limitált körben – ahol az EU modernizációs centrumként, vonzasközpontként funkcionál – *már létezik*, önálló közösségi kompetenciák kialakulása figyelhető meg, amelyek visszatükrözik az európai társadalmi-gazdasági modell normarendszerét. A dokumentumelemzés alapján az EU működésében *két külső energiapolitika* érhető tetten. Az egyik az EU energiapolitikájának fejlődésével párhuzamosan a Közösséget ért külső kihívások és a belső integráció együttes eredményeként bontakozott ki azokon a területeken, ahol a közös külpolitikai,

¹⁷ Andersen, Svein S. [2000]: EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority, Arena Working Papers 2000/05.

¹⁸ Van der Linde [2008]

energetikai és biztonsági érdekek és politikák ezt lehetővé tették (ECT, Energiaközösség, klímaváltozás). Hiányosságaira, s így az együttműködés korlátaira azonban olyan külső sokkhatások világítanak rá, mint a 2009. évi orosz-ukrán gázkrízis. A másik, 2006 óta megfogalmazódó közösségi törekvés az EEEP megvalósítására nem alapul részletes kompetenciaelemzésre, nem tárta fel a korábbi külső energiapolitikai aktivitás intézményi kereteit, eredményeit, így csak részben építkezhetett azokra.

Az értekezés kísérletet tesz az *EEEEP, mint együttműködési modell* jellegzetességeinek felvázolására, az alapelvek, célterületek és cselekvési szintek, eszközök, hajtóerők és dilemmák bemutatására. Az alapelvek tekintetében épít Geden, Marcelis, és Maurer koncepciójára,¹⁹ de a kört a dokumentumelemzés tapasztalatai alapján kiszélesíti (Oroszország mellett a többi szállító, tranzit és fogyasztó országgal fennálló kapcsolatokat jellemző kooperáció elve, az energiabiztonságot, piaci hatékonyságot a belső piac kiterjesztésével fokozni hivatott integráció elve, valamint a – mind a belső krízishelyzetekben, mind a külvilággal ápolt kapcsolatokban, döntően a fejlesztéspolitikán keresztül – megnyilvánuló szolidaritás elve.) Javaslatot tesz az EEEP célterületeinek és cselekvési szintjeinek elhatárolására (ellátásbiztonság – tagállami cselekvés, közösségi támogatás; versenyképesség – regionális piaci integráció; fenntarthatóság – közösségi fellépés globális szinten). A dokumentumelemzés alapján vázolja az EEEP eszközrendszerét, a normaexport, a strukturált párbeszéd és a horizontális programok köré csoportosítva, valamint azonosítja a politika kibontakozását ösztönző hajtóerőket. Ezek: az integráció mélyülése, közösségi energiapolitika fejlődése; a tagállamok energiabiztonságának interdependenciája; az importfüggőség révén az energiaellátás biztonsága; az EU, mint nemzetközi aktor megerősödése; az ellátásbiztonságot – és a versenyt – növelő diverzifikáció; az EU versenyképessége; a közös fellépésben rejlő nagyobb külső érdekérvényesítési lehetőség; a nemzetközi normarendszer fejlődése. A keretfeltételek ismeretében sem adható egyértelmű válasz arra, hogy épülne fel egy ideális külső energiapolitika modell. A közösségi dokumentumokban megjelenő külső energiapolitika is inkább a célmeghatározásokban ragadható meg; hiányoznak a koordinációs mechanizmusokra irányuló kiérlelt elképzelések, amelyek az alapelvek érvényre juttatását biztosítanák. Ebben a Lisszaboni szerződés által hozott intézményi változások sem hoztak áttörést.

¹⁹ Oliver Geden, Clémence Marcelis, Andreas Maurer: Perspectives for the European Union's External Energy Policy: Discourse, Ideas and Interest in Germany, the UK, Poland and France *Working Paper FGI, 2006/17, SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik)* Berlin

4. Főbb hivatkozások

- Alting von Geusau, Frans A.M. [1975]: Energy in the European Communities, Sijthoff, Leyden
- Andersen, Svein S. [2000]: EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority, Arena Working Papers 2000/05, http://www.arena.uio.no/publications/wp00_5.htm#bänn
- Arató Krisztina: Integráció-elméletek és az Európai Unió szociális párbeszéde http://www.adata.hu/_Kozossegi_Adattar/DOKUMENT.nsf/nyomtat/46413E37B572D823C1256CB7003643CF?OpenDocument
- Balázs, Péter [2002]: Az Európai Unió külkapcsolatai és Magyarország, KJK Kerszöv Budapest
- Blahó András-Palánkai Tibor-Kengyel Ákos [2004]: Regionális integrációk és blokkok in: Blahó András (szerk.): Világgazdaságtan. Gazdasági fejlődés és diplomácia, AULA Budapest
- Bóka Éva [2008a]: Az európai integráció, Corvina Kiadó, Budapest
- Burai-Kovács János: Energiajog in: Ficzer-Forgách (szerk.): Közigazgatási jog, Osiris 2005
- Csaba László [2008]: Új utakon az Európai Unió in: Blahó András (szerk.): Nemzetgazdaság – integráció – világgazdaság, AULA, Budapest
- Déák András György [2008]: Új kontextusban az orosz energetika, Nemzet és Biztonság, 2008. január
- Delors, Jacques: A Call for a European Energy Community in: Andoura-Hancher-van der Woude: Towards a European Energy Community: A Policy Proposal, Notre Europe March 2010.
- Fábián Anna [2007]: Új közösségi energiapolitika felé? Pénzügyi Szemle 2007/3-4.
- Fodor László [2010]: Az Európai Unió klíma-energiacsomagja in: Klímaváltozás és jog, nyilvános kutatási jelentés, pp. 1-21. Bp., 2010, EMLA Egyesület
- Forman Balázs [2004]: Külső források és belső piacok az Európai Unió energiapolitikájában, Politikatudományi Szemle 13. évf. 4. szám
- Gálik Zoltán [2006]: A közös európai külpolitika elmélete. A neoföderalizmustól a külpolitikai döntésemélethez. PhD értekezés, BCE, Budapest.
- Gazdag Ferenc [2005]: Európai integráció és külpolitika, Osiris Kiadó, Budapest
- Geden, Oliver, Marcelis, Clémence, Maurer, Andreas [2006]: Perspectives for the European Union's External Energy Policy: Discourse, Ideas and Interest in Germany, the UK, Poland and France Working Paper FG1, 2006/17, SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) Berlin
- Gilpin, Robert [2004]: Nemzetközi politikai gazdaságtan, BUCIPE Budapest
- Grinberg, Ruszlán Szemjonovics [2006]: Oroszország, az Európai Unió és a FÁK. Az együttműködés problémái és távlatai. Fejlesztés és Finanszírozás, 2006/1. 42-52.
- Haghighi, Sanam Salem [2007] Energy Security. The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries. Hart Publishing, Oxford and Portland
- Hegedűs Miklós [2004]: Az energiapolitika főbb irányai a világon és Magyarországon 2004/1., 3-13.
- Hegedűs Miklós [2007]: Energiapolitika: az Európai Unió és Magyarország Az Elemző 2007/1.
- Horváth Jenő [2004]: Az európai integráció története: 1945-2003 in: Blahó András (szerk.): Európai integrációs alapismeretek, AULA, Budapest.
- Iván Gábor [2006]: A lisszaboni stratégia in: Marján Attila [2006]: Az Európai Unió gazdasága, HVG Kiadói Rt., Budapest
- De Jong, Jacques – van der Linde, Coby [2008]: EU Energy Policy in a Supply-constrained World, European Policy Analysis, Swedish Institute for European Policy studies (Sieps), October, Issue 11-2008.
- De Jong, Jacques [2009]: Energy Supply & Security in the CS-EU region (konferencia anyag) REKK Workshop Budapest 29 October 2009

- Kaderják Péter- Peter Cameron – Tóth András István[2007]: Egyoldalú földgázimport-függőség: egy új energiaellátás biztonsági kérdés Európa számára Pro Minoritate, 2007/ősz-tél
- Kaderják Péter [2009]: Energiapolitika – a 2008. év fejleményei in: Közpolitika, Budapest, 994-1013.
- Kemény László [2006]: A globálisan integrált világ energetikai problémái, Európai Tükör 2006/3.
- Kende Tamás-Szűcs Tamás-Jeney Petra (szerk.) [2007]: Európai közjog és politika, Complex Kiadói Rt. Budapest
- Kengyel Ákos-Palánkai Tibor [2004]: A gazdasági integráció fejlődési szakaszai, az EU-országok makrogazdasági helyzetének alakulása in: Blahó András (szerk.): Európai integrációs alapismeretek, AULA.
- Kiss J. László: A külpolitikától az EU-politikáig, avagy a külpolitika-kutatás új napirendje in: Gazdag Ferenc, Kiss J. László (szerk.) Magyar külpolitika a 20. században
- Kozma, Ferenc: A gazdasági integráció „fizikája” (Adalékok a regionális érdekközpontok létrejöttéhez) Pénzügyi Szemle, 2004/3.
- Lesourne, Jacques [2008]: External Energy Policy of the European Union in: Lesourne, Jacques (ed): The External Energy Policy of the European Union, IFRI, Paris 2008.
- Van der Linde, Coby: Turning a Weakness into a Strength, IFRI 2008
- Ludvig Zsuzsa [2004]: Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai. Közlekedés vitákkal lassítva. Közgazdasági Szemle, LI. évf., 2004. szeptember (849–869. o.)
- Ludvig Zsuzsa [2006]: Az Európai Unió és Oroszország energiadiológusa, VKI Műhelytanulmányok 2006. 75. szám
- Marján Attila – Nagy Katalin [2006]: Az európai modell in: Marján Attila [2006]: Az Európai Unió gazdasága, HVG Kiadói Rt., Budapest
- Matlary *Janne Haaland*[1999]: Energiapolitika : A nemzetitől egy európai keretig? In: Politikák születése az Európai Unióban, 1999. 53-74.
- McGowan, Francis [2008]. ‘Can the European Union’s Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of Economic Nationalism’’, Journal of Contemporary European Research, Vol. 4, No. 2, pp. 90-106.
- Mearsheimer, John J. [1990]: Why We Will Soon Miss the Cold War <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=713>
- Meisel Sándor [2009]: Keleti partnerség. Hogyan? Tovább? VKI 2009. május 10. www.vki.hu
- Mioche, Philipp [2004]: Fifty years of European Coal and Steel 1952 – 2002, EC
- Moravcsik, Andrew [1998]: The Choice for Europe: social purpose and state power from Messina to Maastricht, Ithaca, NY : Cornell University Press, 1998.
- Munkácsy Gyula [2006]: Olaj-vezérelte gazdasági expanzió Oroszországban Fejlesztés és Finanszírozás 2006/4.
- Orbán Anita [2011]: Az európai földgázpiac beszerzési forrásainak diverzifikációja Európai Tükör 2011/4., 54-61.
- Natorski, Michal - Herranz Surralsés, Anna [2008]: Securitizing Moves To Nowhere? The Framing of the European Union’s Energy Policy, Journal of Contemporary European Research, Vol. 4, No. 2, pp. 71-89.
- Palánkai Tibor [1991]: Energia és világgazdaság AULA, Budapest
- Palánkai, Tibor [2004]: Az Európai integráció gazdaságtana, Aula Budapest
- Palánkai Tibor [2005]: Európai egyesülés - integrációelmélet (Új integráció gazdaságtanának szükségessége) [Magyar Tudomány](http://www.magyar-tudomany.hu), 2005/10 1221. o.
- Palánkai Tibor [2007]: Az integráció gazdasági mozgatórugói in: Kende Tamás - Szűcs Tamás-Jeney Petra (szerk.): Európai közjog és politika, Complex Kiadói Rt.

- Percival, Bas R.[2008]: The Risk of Energy Securitization on the Eurasian Continent, Clingendael briefing papers, July, 2008.
- Polányi, Károly[1976]: A gazdaság, mint intézményesített folyamat in: Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet Budapest.
- Renner, Stephan [2009]: The Energy Community of Southeast Europe: A neo-functionalist project of regional integration, European Integration Online Papers Vol. 13., 25.2. 2009.
- Romsics Gergely [2007]: Az amerikai külpolitika – két perspektívában *Republikon* – Budapest Centre of Foreign Policy
- Röder- Delgado-Friederiszick [2007]: Energy: Choices for Europe, Breugel Blueprint Series http://aei.pitt.edu/8376/01/BP_energy.pdf
- Rosamond, Ben [2000]: Theories of European Integration, MacMillan Press, London
- Scheepers, Seebregts, de Jong, Maters [2007]: EU Standards for EU Security of Supply. Updates of the Crisis Capability Index and the Supply/Demand Index Quantification for the EU-27 ECN/2007/Clingendael International Energy Programme,
- Scott, Richard [1994]: IEA – The Best 20 Years 1974-1994., OECD/IEA Paris <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/1990/2-ieahistory.pdf>
- Simai Mihály [2004]: Globalizáció és regionalizálódás a XXI. század elején in: Blahó András (szerk.): Európai integrációs alapismeretek, AULA, Budapest.
- Steiger Judit [1993]: Az európai integráció közgazdasági elmélete, ELTE, Budapest
- Sz. Bíró Zoltán [2003]: Az önálló Oroszország Európa-politikája [RUBICON 2003. 14. évf. 3-4. szám](#)
- Szemerényi Réka [2005]: Piac vagy politika: európai energiabiztonsági koncepciók, Külügyi Szemle, 2005/3-4. 176-203.
- Szemerényi Réka [2007]: Túlélő múlt? A hidegháború velünk élő energiabiztonsági tapasztalatai. Külügyi Szemle, 2007. tavasz, 34-52.
- Szemerényi Réka [2007]: Energiaválság, energiapolitika. Egy dilemma történeti gyökerei, Kommentár 2007/3. 17-33.
- Szentes Tamás [2008]: A regionális integráció szerepe a mai világgazdaságban in: Blahó András (szerk.): Nemzetgazdaság – integráció – világgazdaság, AULA, Budapest
- Taylor, Paul [2008] The End of European Integration, New York, Palgrave
- Vajda György [2001] Energiapolitika, MTA, Budapest
- Vajda György [2005]: Energiaellátás és globalizáció Energiagazdálkodás 2115. 46. évf. 2. sz. 3-8.
- Varró László: Az Európai Unió energiapolitikája in: Marján Attila (szerk.): Az Európai Unió gazdasága, HVG Kiadói Rt., Budapest, 2006. 491-502.
- Varró László [2007]: Az energiaellátás biztonsága és a magyar külpolitika Külügyi Szemle 2007. tavasz
- Weiner Csaba [2007]: Rövid helyzetkép Oroszországról a 2000-es évek közepén, MTA VKI 2007. január 9.
- Weiner Csaba [2010]: Oroszország fejlődésének néhány tendenciája, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások, 197. sz., 2010. szeptember.
- Westphal, Kristen [2007]: Liberalizálva, monopolizálva, rögzítve in: Külügyi Szemle 2007. tavasz, Folyóirat szemle, szerző: Joób Kristóf)
- Youngs, Richard [2007]: Europe's external energy policy: between geopolitics and the market, FRIDE. <http://www.fride.org/publication/295/europes-external-energy-policy-between-geopolitics-and-the-market>

5. A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke

Pálfiné Sipőcz Rita: Az EU külső energiafüggősége, mint kohéziós erő? Európa és a világ – tanulmánykötet, Grotius könyvtár, Pannonprint Nyomda (Veszprém) – megjelenés alatt

(elektronikus közzététel: Pálfiné Sipőcz Rita: Az EU külső energiafüggősége, mint kohéziós erő? A BCE Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskolája „Európa Újragondolása Doktori Műhelye” keretében, Budapest 2010. http://uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/tanszekek/kozgazdasagtudomanyi/tsz-vilgazd/2009-2010/PHD/Sipocz_Rita_tanulmánya_2010.pdf

Pálfiné Sipőcz Rita: Importfüggőség és integráció az Európai Unió energiaügyi együttműködésében *Európai Tükör* 2011. április

Pálfiné, Sipőcz Rita: Speaking with one voice - The European Union's External Energy Policy (conference paper) *Annual Doctoral Conference, BCE-CEU Doctoral School of Political Science, Public Policy, and International Relations Budapest 6-7 April, 2010*

Pálfiné Sipőcz Rita: Kényes egyensúly. Az Európai Unió és Oroszország energetikai kapcsolatai. *Európai Tükör* 2009. március <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/8AE00E21-7C19-49C9-A141-0BB43790A330/0/EUtukor2009marcius.pdf>

Sipőcz Rita: Az európai integráció, mint gazdaság- és társadalomszervezési modell in: Bóka Éva (szerk.): Czékus B.–Domonkos E.–Gery K.–Sipőcz R.: Európa újragondolása, *Grotius e-könyvtár* 2008. <http://www.grotius.hu/doc/pub/YMTUPI/65%20európa%20újragondolása.pdf>